

Jernalderbebyggelsen på Sarup-pladsen

Af Niels H. Andersen

1. Indledning

Siden 1971 har Forhistorisk Museum, Moesgård og Fyns Stiftsmuseum foretaget en stor fladeudgravning ved landsbyen Sarup på Sydvestfyn. Undersøgelsernes primære formål var at afdække et befæstet anlæg fra den mellemste del af yngre stenalder, ca. 3200 f.Kr. Af dette 9 ha store anlæg er de 6 ha blevet undersøgt (1). Når man undersøger store arealer, fremkommer der oftest bebyggelsesspor fra flere oldtidsperioder, således også i Sarup (2). En af disse faser dateres til førromersk jernalder periode II (3). Fra dette ophold er der lokaliseret resterne af en landsby med seks eller syv huse, en voldgrav, kogestensgruber, affaldsgruber og en gravplads. Det rige fundmateriale er endnu ikke færdigbearbejdet.

2. Topografi

Sarup-pladsen (fig. 1) ligger på et sandet næs omgivet af to vandløb, Møllebækken mod vest og Hårby å mod sydøst, der løber sammen ved pladsens sydlige spids. Det sandede næs hæver sig 7 m over de engarealer, som vandløbene slynger sig igennem. På næssets nordøstside findes ingen naturlig afgrænsning. Den procentvise fordeling af forskellige jordbundstyper inden for en radius af 2 km fra Saruppladsen udgøres af 58 % sandjord, 22 % lerjord og 20 % eng.

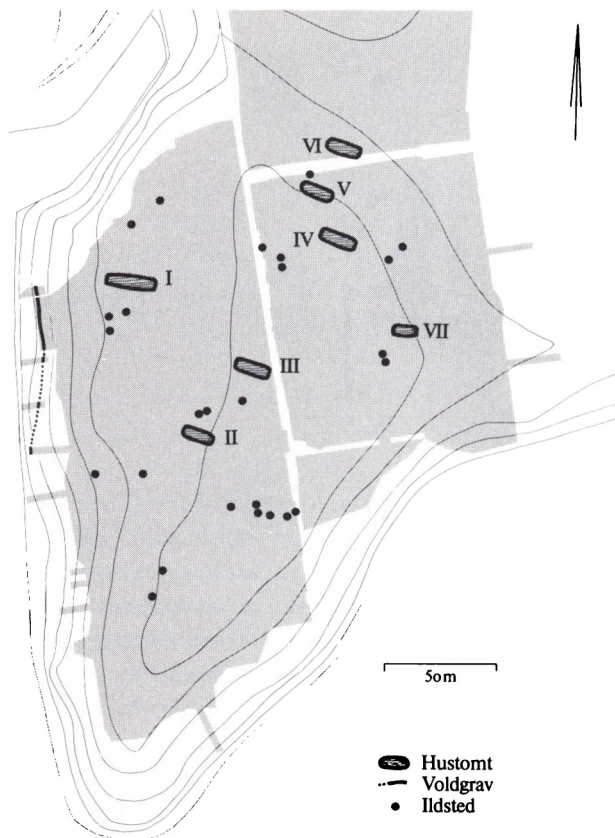

Fig. 1. Sarup-pladsens sydlige del med anlægsspor fra førromersk jernalders periode II.

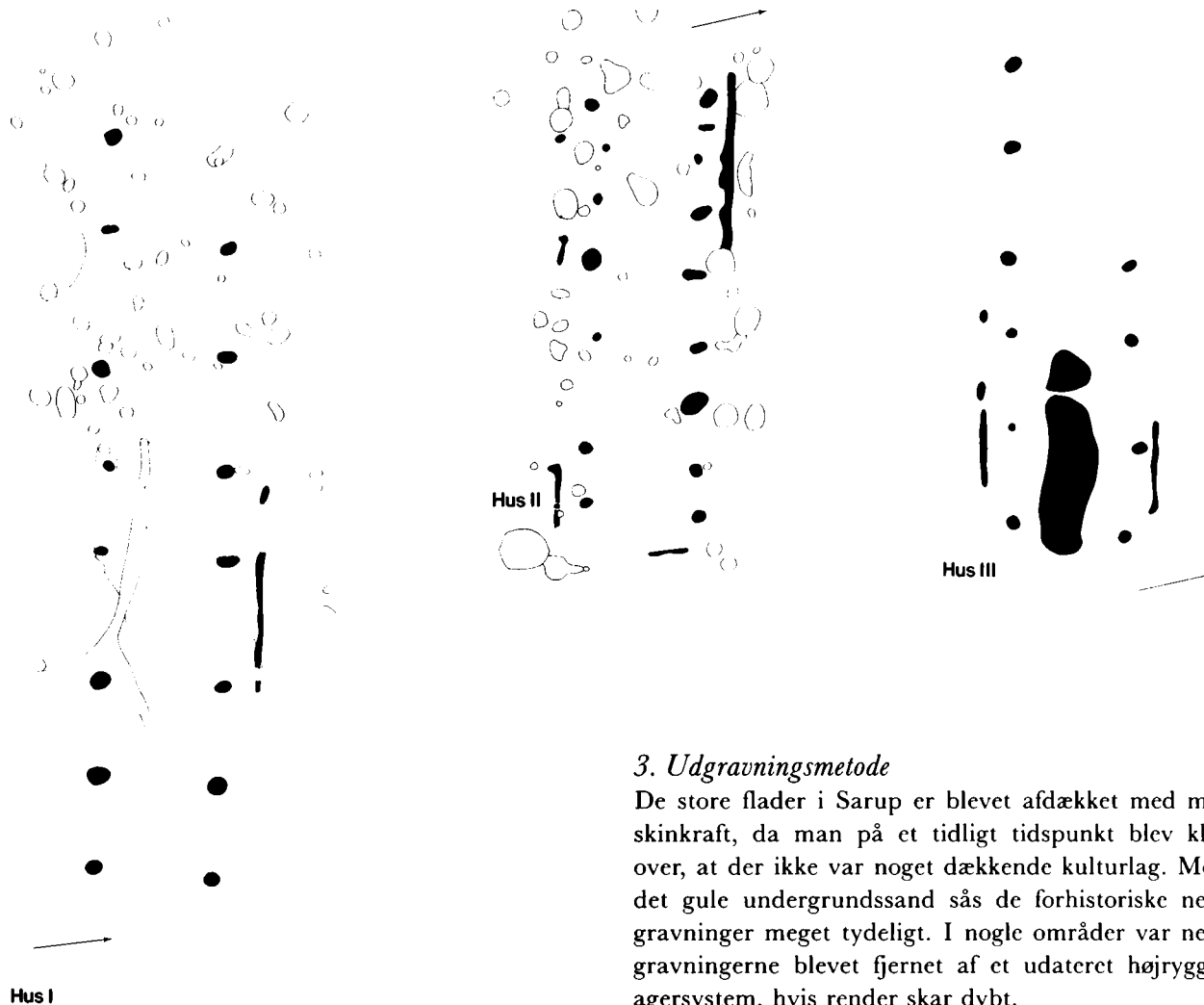

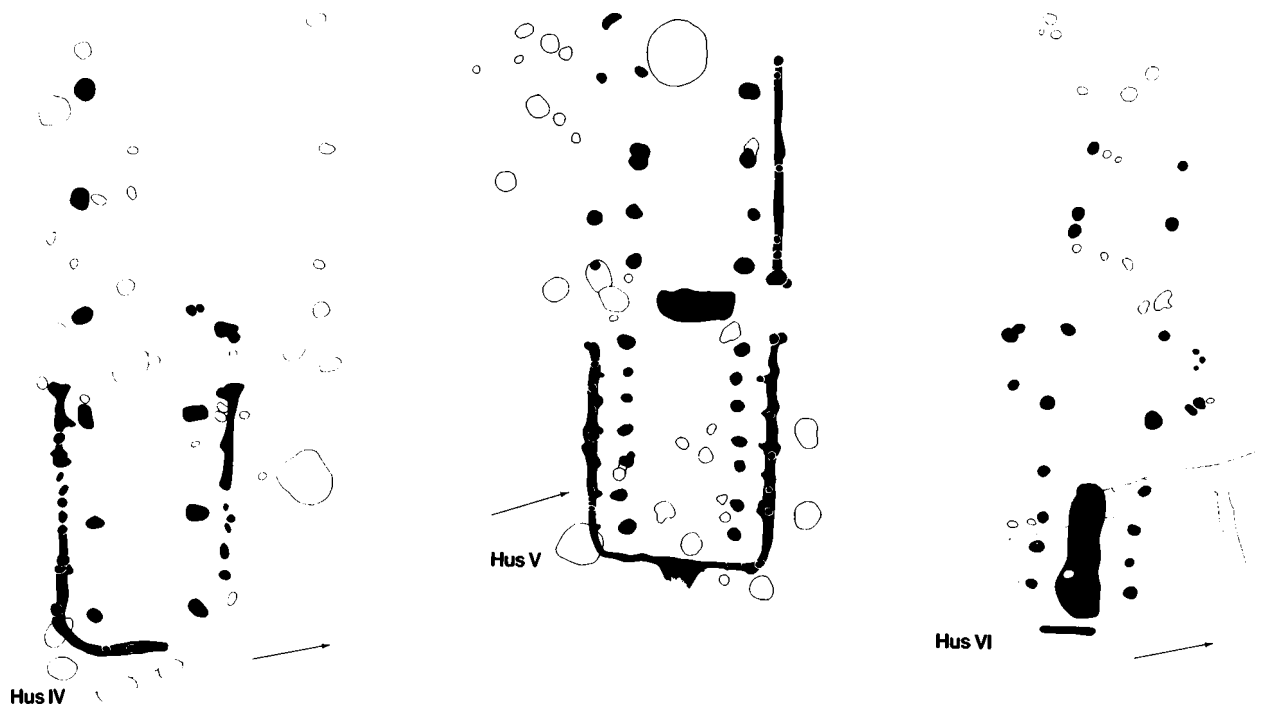
Fig. 2. Planer af de seks omtalte huse. 1:200.

3. Udgravningsmetode

De store flader i Sarup er blevet afdækket med maskinkraft, da man på et tidligt tidspunkt blev klar over, at der ikke var noget dækkende kulturlag. Mod det gule undergrundssand sås de forhistoriske nedgravninger meget tydeligt. I nogle områder var nedgravningerne blevet fjernet af et udateret højrygget agersystem, hvis render skar dybt.

4. Huse

På pladsen blev der fundet seks sikre (muligvis syv) langhuse tilhørende den tidlige jernalder. Husene ligger på pladsens midterste, flade område med en ind-

byrdes afstand på mellem 16 og 75 m, idet man har undgået at komme for tæt på skrænterne ned til vandløbene. Husene ligger ikke i en klynge omgivet af et fælles hegn, som det f.eks. er tilfældet med den omtrent samtidige landsby Grøntoft A (4). Et par steder på pladsen ses dog rester efter hegn, men de kan ikke dateres nærmere (5). Husene er i det følgende nummereret I-VII (6) (fig. 1 og 2); hus VII er meget usikkert og indgår derfor ikke i denne omtale. Husene er orienteret VNV-ØSØ. De er mellem 13 m (hus VI) og 22 m (hus I) lange, mens bredden ligger mellem 4,6 og 5,0 m. Taget har været båret af to rækker kraftige stolper. Den gennemsnitlige afstand mellem stol-

perne er 3,1 m. I husene V og VI var stolpeparrene i østenden stillet meget tæt med en afstand på 0,7-0,8 m; ved de øvrige huse var afstanden 1,2-1,5 m. I alle husene fandtes mere eller mindre velbevarede spor efter væggene. Bedst stod vægsporene i hus IV og V, hvor det var muligt at udskille de enkelte vægstolper, der har stået med 0,3-0,5 m's afstand, og om hvilke der har været en vidjefletning beklasket med ler. Midt på hver langside har der været en dør med en bredde på ca. 1,2 m (hus IV og V). Der er ikke fundet rester efter ildsteder i husene, men de har formodentlig været i vestdelen (7). I fire af husene har der været opstaldning af dyr – vel kvæg. Opstaldningen sås dels

Fig. 3. Hus V, set fra vest.

Fig. 4. Hus V, detalje af husets nordøstdel, set fra vest.

som spor efter en grebning (hus III, V og VI) og dels som spor efter båseskillerum (hus IV og V). De tydelige spor efter båseskillerum i hus V sammenholdt med den korte afstand mellem de tagbærende stolper viser, at der har været plads til 14 kreaturer. Husene I og II har nok også haft plads til opstaldede dyr, men nedpløjningen var så kraftig, at alle spor efter båseskillerum og grebninger var borte. Ingen af husene viste spor efter større ombygninger; i et par tilfælde kunne det se ud til, at de tagbærende stolper var sat om.

I husene er gjort få fund, især potteskår fra stolpehullerne og grebningen, som angiver en datering til førromersk jernalder periode II (fig. 5).

På Fyn kendes ca. 40 jernalder-hustomter fra mere end en halv snes lokaliteter, hvoraf de fleste er frem-

kommet indenfor de sidste 10 år (8). Da Sarup-husene er de bedst bevarede af de fynske huse, er det i øjeblikket vanskeligt at sammenligne med det øvrige fynske materiale, men hustypen svarer til de samtidige huse i Grøntoft A-landsbyen (9).

5. Voldgraven

Under eftersøgningen af stenalderens voldgravssystemer blev der på pladsens vestlige del over en strækning på ca. 85 m lokaliseret en sammenhængende voldgrav (fig. 1). Den kan have været endnu længere, men indtrængende vand fra selve bakken umuliggjorde videre undersøgelse. Graven forløb ca. 2 m fra den skrænt, som Møllebækken engang har gravet sig ind i. Graven, der var ca. 1,6 m bred og 0,6-0,8 m dyb, var

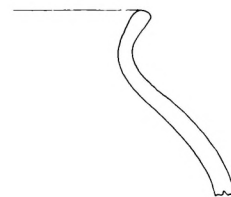
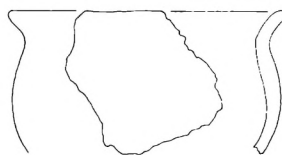
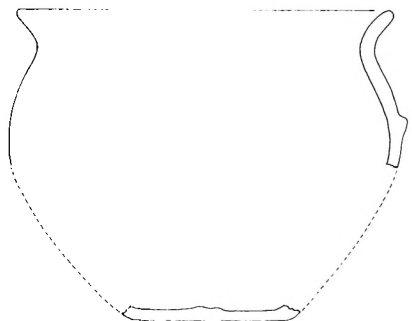

Fig. 5. Hus VI, keramikfund fra husets grebning og stolpehullerne. Mål: 1:3.

Fig. 6. Profil i voldgraven.

jævnt nedgravet og havde flad bund (fig. 6). Heri fandtes få oldsager, bl.a. knusesten og lerkarskår (fig. 7), hvormed graven dateres til samme periode som selve bosættelsen.

Det er ikke almindeligt at finde befæstede anlæg fra den tidlige del af jernalderen. Borremoseanlægget i Himmerland er fra samme tid som voldgraven på Sarup (10). Et par hundrede år yngre end disse to befæstninger er anlægget Priorsløkke ved Horsens (11), hvor man udover en voldgrav meget lig den fra Sarup fandt en palisadegrøft og et stolpehegn på indersiden af graven. I Sarup er der ikke lokaliseret rester efter et palisadehegn, men den kraftige jorderosion på vestskrænten kan have fjernet alle spor efter det.

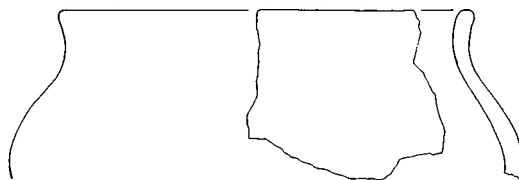

Fig. 7. Skår fra voldgraven. Mål: 1:3.

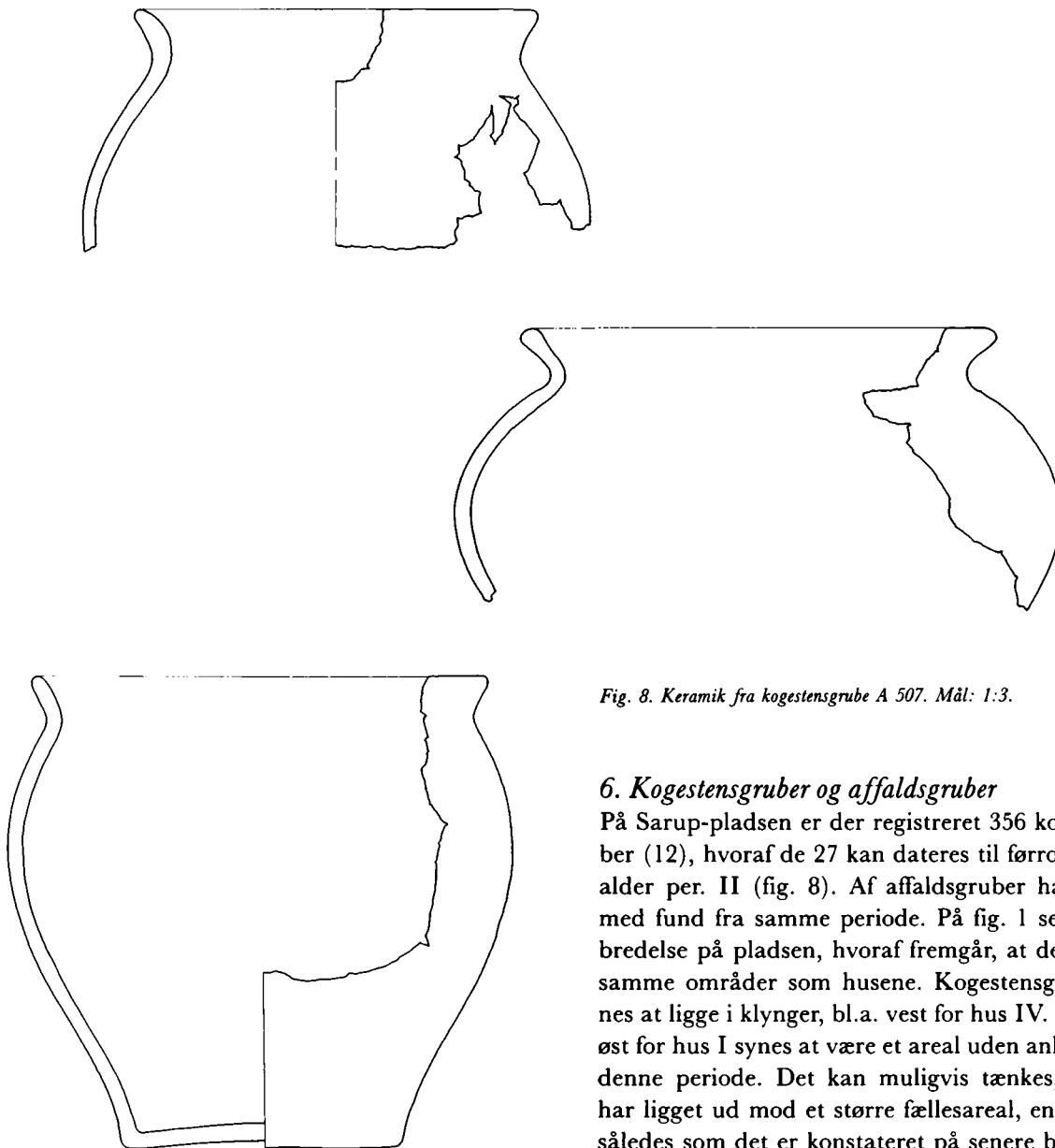

Fig. 8. Keramik fra kogestensgrube A 507. Mål: 1:3.

6. Kogestensgruber og affaldsgruber

På Sarup-pladsen er der registreret 356 kogestensgruber (12), hvoraf de 27 kan dateres til førromersk jernalder per. II (fig. 8). Af affaldsgruber haves der 21 med fund fra samme periode. På fig. 1 ses deres udbredelse på pladsen, hvoraf fremgår, at de ligger i de samme områder som husene. Kogestensgruberne synes at ligge i klynger, bl.a. vest for hus IV. I et område øst for hus I synes at være et areal uden anlægsspor fra denne periode. Det kan muligvis tænkes, at husene har ligget ud mod et større fællesareal, en slags forte, således som det er konstateret på senere bopladser.

7. Gravpladsen

På en lav højning ca. 350 m nord for hus IV blev i 1970 oppløjet lerkarskår fra nogle urnebrandgruber. De få bevarede skår svarer til dem, som er fundet på bopladsen; selv om der endnu ikke er foretaget en undersøgelse af denne gravplads, kan det derfor formodes, at den tilhører bebyggelsen på det sandede næs.

8. Bopladsformen

De seks eller syv huse på Sarup-pladsen må formodes at være nogenlunde samtidige, da de har samme retning og ikke skærer ind over hinanden. Bosættelsen bør vel opfattes som en lille landsby med 6-7 gårdsenheder, hvor der i stalddelene har været plads til ca. 100 stk. kvæg. Landsbyen, som er totaludgravet, har dækket et areal på ca. 3,5 ha. Voldgraven langs næssets vestside kunne måske tyde på en ufredelig tid, men da graven ikke kan følges rundt om næsset, må man formode, at den enten ikke er blevet gjort færdig, eller at den har haft et andet formål end det rent fortifikatoriske. Landsbyen i Sarup har altså ikke været indrammet med et hegn, som den samtidige landsby A i Grøntoft (13) var det, og som det kendes fra de senere jernalderlandsbyer i Midt- og Vestjylland (14). Hustypen i Sarup har derimod megen lighed med de samtidige huse i Vestjylland; en hustype, der fra denne tid bliver almindelig i hele Sydsandinavien.

9. Jernalderbosættelser omkring Sarup

Ved de intensive undersøgelser i Sarup-området er det også lykkedes at få et vist indblik i bebyggelser fra bronze- og førromersk jernalder. I den meget sene bronzealder lå der et par huse på den centrale del af næsset. Fra den følgende tid, førromersk jernalder periode I, er der fremkommet bebyggelsesspor 200-300

m nord for bronzealderbebyggelsen. Anlægssporene – bl.a. en velbevaret træbrønd – er fundet på stedet for det neolitiske anlægs nordligste punkt (15). I næste periode er bebyggelsen igen, som beskrevet i denne artikel, flyttet tilbage til næssets centrale del. Fra den førromerske jernalders periode III er der kun fundet et par kogestensgruber på pladsens centrale del, men fra tiden omkring Kr. f. ser der ud til at være en stor boplads direkte vest for Sarup-pladsen på den anden side af Møllebækken. Det ser således ud til, at der omkring Møllebækken har været en nogenlunde kontinuerlig bebyggelse igennem hele førromersk jernalder. Årsagen til en så stabil bosættelse skal formentlig søges i områdets udstrakte enge, der har været velegnede til græsning.

Noter

1. Andersen 1980.
 2. Andersen 1980, note 10.
 3. Becker 1961, s. 255-259.
 4. Becker 1965.
 5. Et hegn vides dog at have tilknytning til et hus fra sen bronzetider.
 6. Denne nummerering svarer ikke til beretningens nummerering.
 7. Jacobsen 1983, s. 27.
 8. Jacobsen 1983.
 9. Se note 4.
 10. Brøndsted 1960, s. 87-90.
 11. Kaul og Nielsen 1981.
 12. Lerche 1969.
 13. Se note 4.
 14. Hvass 1980.
 15. Fund efter bosættelsen i førromersk jernalders periode I fremkom især fra fundrige kulturlag i toppen af voldgravene tilhørende det befæstede, neolitiske anlæg. Den velbevarede træbrønd var således gravet ned i den neolitiske nordgrav. Brønden var sat i en tragtformet nedgravning med overflademål på 5,5 x 7,5 m, og den var 170 cm dyb. Midt i tragten stod lodrette træplanker, som dannede det 80 x 80 cm store brøndhul. I brøndens fyld fandtes bl.a. velbevarede, drejede træskåle.
- * Tegner: Poul Kaisen og Jens Kirkeby.

Litteratur

- Andersen, Niels H.: Sarup. Befæstede neolitiske anlæg og deres baggrund. Kuml 1980.
- Becker, C.J.: Førromersk jernalder i Syd- og Midtjylland. Nationalmuseet. København 1961.
- Becker, C.J.: Ein früheisenzeitliches Dorf bei Grøntoft, Westjütland. Acta Archaeologica vol. XXXVI. København 1965.
- Brøndsted, Johannes: Danmarks Oldtid III. Jernalderen. København 1960.
- Hvass, Steen: Vorbasse. The Viking age Settlement at Vorbasse, Central Jutland. Acta Archaeologica vol. 50, 1979. København 1980.
- Jacobsen, Jørgen A.: Fynske jernaldergårde. I: Henrik Thrane & Torben Grøngaard Jeppesen (udg.): Gårdens udvikling fra jernalder til nyere tid. Beretning fra 7. Odense-Symposium 28.-30. april 1982. Odense Universitet, Historisk Institut. Odense 1983.
- Kaul, Flemming & Bjarne Henning Nielsen: Fjendtlig jernalder. Skalk 1981 nr. 5.
- Lerche, Grith: Kogegruber i New Guineas højland. Kuml 1969.